

---

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПОРІВНЯЛЬНЕ  
ПРАВОНАВСТВО

УДК 340.149

**Г. С. ФЕДИНЯК**

**ПРИНЦИПИ ПРИВАТНОГО, ЦИВІЛЬНОГО  
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

*Здійснено класифікацію принципів, на яких ґрунтується міжнародне приватне право України. Зазначаються конкретні положення, які, на думку автора, мають властивість принципів міжнародного приватного права України.*

**Ключові слова:** принцип, класифікація принципів, міжгалузеві принципи, загальні принципи, приватне право, цивільне право, міжнародне приватне право.

**Фединяк Г. С. Принципы частного, гражданского и международного частного права Украины**

*Осуществляется классификация принципов, на которых основывается международное частное право Украины. Указываются конкретные положения, которые, по мнению автора, имеют свойство принципов международного частного права Украины.*

**Ключевые слова:** принцип, классификация принципов, межотраслевые принципы, общие принципы, частное право, гражданское право, международное частное право.

**Phedinyak Galyna. The Principles of the Private Law, Civil Law and Private International Law of Ukraine**

*The article offers the classification of principles, on which the private international law of Ukraine is based. Particular aspects are presented that, on the author's opinion, have the characteristics of the private international law of Ukraine.*

**Key words:** *principle, classification of principles, common principles, inter-branch principles, private law, civil law, private international law.*

Досліджуючи ту чи іншу галузь права, науковець неминуче звертається до її витоків. Відомо, що існують правила виокремлення групи норм у галузь права. Йдеться про предмет та метод (методи) права. Крім цього вказують на ті фундаментальні ідеї та ідеали (імперативні вимоги), які є вихідними для певного явища. Тобто мова йде про правові принципи.

Оскільки міжнародне приватне право є сферою норм права у кожній державі, а у багатьох з них – галуззю, тому у кожній з них вирішується питання про те, які ж принципи є основою цих норм.

Численні наукові публікації спеціалістів у сфері чи галузі міжнародного приватного права різних країн свідчать про те, що вчені тільки зрідка досліджують принципи міжнародного приватного права. Такою є ситуація і в науці України. Переважно науковці стараються звертати увагу на принципи приватного права. Так, О. І. Харитонова вказує, що характерними рисами приватного права є рівність учасників відповідних відносин, їхня ініціативність при встановленні правовідносин, вільний розсуд при обранні правил поведінки, прямо не заборонених законодавством, позовний порядок захисту інтересів його суб'єктів у суді тощо<sup>1</sup>.

Наукові та навчально-методичні публікації спеціалістів у сфері (галузі) міжнародного приватного права різних держав свідчать про те, що вчені переважно не звертаються до дослідження принципів міжнародного приватного права<sup>2</sup>. Тільки зрідка у працях вчених України наводиться інформація про принципи міжнародного приватного права. Наприклад, О. Х. Юлдашев у розділі першому за назвою «Міжнародна торгівля, предмет, метод і принципи міжнародного приватного права» підручника для студентів вищих навчальних закладів з міжнародного приватного права виділяє принципи приватного

(цивільного) права<sup>3</sup>. Виклад цього розділу засвідчує ототожнення вченим принципів приватного, цивільного та міжнародного приватного права. Вчений вказує на принцип незловживання цивільними правами, називає більш ніж два десятки принципів, що впливають із Цивільного кодексу України (статей 3-6 та інших). Серед них – неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу<sup>4</sup>.

У зв'язку із вказаним автор статті ставить завдання: 1) з'ясувати необхідність у дослідженні принципів міжнародного приватного права; 2) запропонувати класифікацію принципів міжнародного приватного права; 3) навести деякі принципи міжнародного приватного права.

Уникати аналізу питання про принципи міжнародного приватного права неправильно. Невірним є й ототожнення принципів приватного, цивільного та міжнародного приватного права. Приватне право, цивільне право та міжнародне приватне право становлять собою три цілісні правові явища, кожне з яких можна і слід вивчати через призму правових принципів. Ці принципи не будуть однаковими для усіх трьох названих правових явищ хоча б тому, що цивільне право є правом, яке регулює відносини між суб'єктами однієї держави, а міжнародне приватне право – відносини між суб'єктами права різних держав. Приватне право охоплює і цивільне, і міжнародне приватне право і ще декілька галузей права.

Вважаємо, що існують принципи міжнародного приватного права, та принципи на яких базується міжнародне приватне право. Перше поняття охоплюється другим. Можна запропонувати наступну класифікацію принципів, на яких ґрунтується міжнародне приватне право. Це: 1) міжгалузеві принципи; 2) загальні принципи міжнародного приватного права (або галузеві); 3) принципи підгалузеві міжнародного приватного права; 4) міжінституційні принципи міжнародного приватного права; 5) принципи окремих інститутів міжнародного приватного права.

На принципах міжнародного приватного права ґрунтується основоположне законодавство України, що є джерелом норм міжнародного приватного права України. Зокрема, це Закон «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р.<sup>5</sup> Його розділ I «Загальні положення» відображає чимало принципів міжнародного приватного права України. Наприклад, принцип застосування іноземного права *ex officio* відображений ст. 8 Закону: суд чи інший орган застосовує норми права іноземної держави в силу своїх повноважень.

У цій же статті Закону передбачено принцип застосування *lex causae* при встановленні змісту норм іноземного права. Так, у ч. 1 ст. 8 зазначено, що при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Статтею 12 Закону закріплено принцип дотримання публічного порядку України. Відповідно до ч. 1 зазначеної статті норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно не сумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. Слід зауважити, що в сучасній правовій науці як в Україні, так і в науці інших держав застереження про публічний порядок розглядається переважно як категорія чи інститут міжнародного приватного права.

Інший принцип – принцип взаємності передбачений ст. 11 Закону України, відповідно до якої суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачено законом України або міжнародним договором України. Якщо застосування права іноземної держави залежить від взаємності, вважається, що вона існує, оскільки не доведено інше.

Зазначені принципи можна вважати галузевими принципами міжнародного приватного права. У цій статті їх перелік не є вичерпний.

Міжгалузевими принципами є ті, на яких ґрунтуються норми хоч би двох галузей права, або які є принципами однієї галузі права, але застосовуються у міжнародному приватному праві. Наприклад, з міжнародного права у міжнародне приватне право слідує принцип рівності правових систем. Він закріплений, зокрема, у ч. 2 ст. 12 Закону України «Про міжнародне приватне право», відповідно до якої відмова у застосуванні права іноземної держави не може ґрунтуватися лише на відмінності правової, політичної або економічної системи відповідної іноземної держави від правової, політичної або економічної системи України.

Міжгалузевим є принцип незастосування іноземного процесуального права на території України. Загальновідомо, що норми цивільного процесу є нормами публічного права держави. Вони не є нормами приватного права, і зрозуміло, нормами міжнародного приватного права. Тому у юристів – теоретиків та практиків усіх держав світу – не викликає сумніву положення: норми цивільного процесу є нормами публічного права і не можуть застосовуватися на території іншої держави в силу їх публічно-правової природи.

З конституційного права України походять принципи, що є принципами міжнародного приватного права: принцип захисту державою громадян України, які знаходяться за її межами, принцип надання національного режиму іноземцям та особам без громадянства. Зазначені принципи передбачені Конституцією України від 28 червня 1996 р.<sup>6</sup> Так, відповідно до ч. 3 ст. 25 Основного Закону Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які знаходяться за її межами. Відповідно до ч. 1 ст. 26 Конституції іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також мають ті ж обов'язки, що і громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Таким чином, по-перше, принципи міжнародного приватного права можна класифікувати як міжгалузеві принципи; загальні принципи міжнародного приватного права (або галузеві); принципи підгалузеві міжнародного приватного права; міжінсти-

туційні принципи міжнародного приватного права; принципи окремих інститутів міжнародного приватного права.

По-друге, принципи, на яких базується міжнародне приватне право – це принципи власне міжнародного приватного права та низка принципів, які можна розглядати як міжгалузеві.

По-третє, до міжгалузевих принципів належить, наприклад, принципи рівності правових систем, захисту державою громадян України, які знаходяться за її межами. До галузевих – принцип дотримання публічного порядку України.

Підгалузеві, міжінституційні принципи та принципи окремих інститутів міжнародного приватного права будуть предметом дослідження у наступних публікаціях.

1. Харитонова О. І. Методологічні питання розмежування приватного та публічного права / О. І. Харитонова // *Методологія приватного права* : Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / редкол. : О. Д. Крупчан (голова) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 90. 2. Кибенко Е. Р. *Международное частное право* : учебн.-практич. пособие / Е. Р. Кибенко – Х. : Эспада, 2003. – 512 с. 3. Юлдашев О. Х. *Міжнародне приватне право* : Академічний курс : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Х. Юлдашев. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 26-29. 4. Там само. – С. 27. 5. *Про міжнародне приватне право* : Закон України від 23 червня 2005 р. // ВВР України. – 2005. – № 32. – Ст. 422. 6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВРУкрaїни. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

### ***Phedinyak Galyna. The Principles of the Private Law, Civil Law and Private International Law of Ukraine***

The slightest presence of the special norms presumes the solving of many complicated questions, among which the important place is occupied by the issue of principles. In the given case principles of the private international law are meant.

Question about principles, defining the course of the legal regulation in the private international law, appears to be so urgent, that some of them become the objects of the research in this article.

Principles of the private international law have been scarcely studied in Ukraine. The article offers the classification of principles, on which the private international law of Ukraine is based.

Principles of the private international law of Ukraine, depending on the affinity of the legal norms, can be classified in the following way: 1) inter-branch principles; 2) common principles of the private international law as a branch of law; 3) principles of the sub-branches of the private international law; 4) inter-institutional prin-

ciples of private international law; 5) principles of the separate institutions of the private international law.

Principles of the private international law of Ukraine are the most distinctly reflected in the legislative of Ukraine: mainly in the Constitution of Ukraine from 1996 and the Section I: “General provisions” of the Law of Ukraine “On International Private Law” from June 23, 2005. Aspects of the Law, having the character of the principles, are not singled out in the separate chapter as principles on the private international law.

Basing on the norms of the Constitution of Ukraine, private international law has the following principles: principle of Ukrainian citizens’ protection by the state, even if they are outside of it and principle of Ukrainian citizens’ protection by the state, even if they are outside of it. The principle of Ukrainian citizens’ protection by the state, even if they are outside of it is foreseen by the par. 3 of Art. 25 of the Constitution of Ukraine, pointing that Ukraine guarantees care and protection to its citizens, which are outside of its borders. It is worth stressing that this principle is simultaneously the principle of private international law of Ukraine and principle in one of the institutes of the constitutional rights of Ukraine.

The principle of the national regime providing to the foreigners and persons without citizenship that is foreseen by the par. 1 of Art. 26 of the Constitution of Ukraine. In accordance to the given norm foreigners and persons without the citizenship, remaining in Ukraine on the legal grounds, are able to use the same rights and freedoms, and have the same duties as the citizens of Ukraine, - excluding laws and international treaties of Ukraine developed by Constitution.

The principle of Ukrainian citizens’ protection by the state, even if they are outside of it and principle of Ukrainian citizens’ protection by the state, even if they are outside of it there are inter-branch principles.

The Law of Ukraine “On International Private Law” reflects the following branch principles of the private international law of Ukraine. For example, the principle compliance of the public policy. The norm of a law of a foreign state shall not be applied in cases if its application leads to consequences that are explicitly incompatible with the general order (public policy) of Ukraine.

The next principle – the reciprocity. Article 11 under the name “Reciprocity” of the Law of Ukraine “On International Private Law” points to the fact that the court or another body shall apply the law of a foreign state irrespective of application of the law of Ukraine to similar legal relations by the relevant foreign state, except for cases when application of a law of a foreign state on the basis of reciprocity is provided for by a law of Ukraine or by an international treaty to which Ukraine is a party (par. 1). If application of a law of a foreign state depends on reciprocity, reciprocity shall be presumed, unless otherwise is proven.

The principles – compliance of the public policy and reciprocity are common principles of the private international law as a branch of law.

**Key words:** principle, classification of principles, common principles, inter-branch principles, private law, civil law, private international law.